

SMART DEFENSE, AVAGY A BIZTONSÁGVÉDELEM SZAKOSODÁSA

A szerző a NATO új biztonságpolitikai koncepcióját, az ún. „okos védelmet” veszi szemügyre a tanulmányban, amely három fő részből áll: az elsőben a NATO-t együttműködési szempontból vizsgálja és megállapítja, hogy az okos védelem koncepciója az elmúlt évek kihívásaira adott válasz. A második részben a az okos védelmet a nemzetközi gazdaságban végbemenő szakosodáshoz hasonlítja, felsorakoztatja a koncepció előnyeit és hátrányait. Az utolsó részben Magyarország és a Smart Defense kapcsolatát elemzi.

BEVEZETÉS

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) 2012-ben alkotta meg új biztonságpolitikai koncepcióját, az „okos védelmet” (Smart Defense). Ahogy a NATO hivatalos honlapján is olvasható, az okos védelem egy új felfogás keretében kívánja létrehozni a NATO számára szükséges modern védelmi képességeket a következő évtizedekben [NATO hivatalos honlap, 2012a]. A Smart Defense új megközelítést jelent, ami az együttműködés újraértelmezésének lehetőségét rejti magában.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete jellegénél fogva *nemzetek közötti együttműködés*en alapul. Mivel a Smart Defense az együttműködés módjának megváltozását és mértékének növelését eredményezheti, érdemes először is az együttműködés szempontjából megvizsgálni az okos védelem koncepcióját. A tanulmány második részében azt kívánom bizonyítani, hogy a Smart Defense több szempontból is megfeleltethető a nemzetközi gazdaságtan szakosodáelméletének. A harmadik rész arról szól, hogy a Smart Defense által is generált, szervezeten belüli változásokhoz Magyarország egyre inkább igyekszik alkalmazkodni, és azokban egyre nagyobb szerepvállalásra törekszik.

Elhhez a három témakörhöz kapcsolódik a tanulmány három kérdésköre. Először is: miért van szükség a Smart Defense-re és mit is takar ez az új koncepció? Másodszor: mi az összefüggés az okos védelem és a közgazdaságtani szakosodás között? Mik az előnyei és a hátrányai? Milyen kihívások várnak a szövetségre? Végül pedig: vajon érdemes-e egyáltalán Magyarországnak szakosodni? Valamint, milyen szerepet tud Magyarország betölteni ebben az új, kialakulófélben lévő NATO-rendben?

1. A NATO MINT NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A nemzetközi együttműködés szereplői racionális, önérdékkövető lények. Az együttműködés önmagában is érdekes jelenség a társadalomban, mert az esetek

A tanulmány a TÁMOP-4.2.2.B-10/1-2010-0023 projekt keretében kapott támogatással jelenik meg.

A szerző dolgozata az Antall József Tudásközpont Smart Defense témában kiírt pályázatán második helyezést ért el.

nagy többségében az önérdékkövető szereplő *kompromisszumra* kényszerül. Így a szövetségi rendszer is az önérdékkövető szereplők kompromisszumán alapszik, ami első látásra paradoxonnak tűnhet. Ez azonban csak látszólagos ellentét, hiszen egy kedvező kooperáció kialakítása az összes fél érdekében állhat. A kérdés az, hogy miért van egyáltalán szükség együttműködésre? Az együttműködés kialakítása mindig valamilyen változásra adott reakcióból fakad. A változás egyaránt adódhat a környezetből, vagy a szereplő helyzetének módosulásából.

A mindennapi tapasztalatokból kiindulva az együttműködés létrejöhet kényszer hatására, vagy lehet saját indíttatású is. Az előbbi esetben többnyire az történik, hogy megszűnik egy kiszolgáló, erőforrásokat biztosító tényező, ami miatt a felmerülő problémákat nem vagyunk képesek egyedül kezelni. Ebből fakad, hogy kénytelenek leszünk együttműködésre lépni másokkal. Ez az eset hasonlít a szülő és a gyermek kapcsolatához, amikor a szülő már kikerül a védelmező, kiszolgáló szerepből, és a gyermeknek önállóvá kell válnia. A helyzet gyakran eredményezi azt, hogy a gyermek segítséget kér másoktól, hogy a felmerülő problémákat sikeresen tudja megoldani. Az utóbbi helyzet a felismerésen alapszik. Felismerjük, hogy az adott helyzetben más felek bevonásával nagyobb esélyünk lesz a haszon realizálására és esetleges maximalizálására. Az együttműködés vállalása fakadhat az egyén gyengeségéből, vagy a kihívás jellegéből.

Mint a szervezetek általában, a NATO is a tagállamok együttműködésén alapul. Az okos védelem koncepciója pedig ezt az együttműködést kívánja újraértelmezni és szorosabbá tenni. Az újraértelmezett felfogás *Möckli* szerint három pilléren nyugszik: a *rangsoroláson*, a *specializáción* és az *együttműködésen*. Ez a három pillér pedig hét kifejezéssel jellemezhető: *előkészíteni, tervezni, elköteleződni, fenntartani, megtárgyalni-parancsolni-ellenőrizni, védelmezni* és *tájékoztatni* [Möcklin, 2012]. A hét kifejezés cselekvésre, tettekre buzdít, ezekkel a koncepció a védelemben való minél aktívabb szerepvállalást szorgalmazza, ami egyúttal az okos védelem egyik alapvető célja is.

Vajon miért van szükség erre az aktívabb fellépésre és a szorosabb együttműködésre? Az okok meghatározásánál mind a két fent említett szempont felmerül: egyrészt, a „szülő-gyermek” kapcsolat átalakulóban van, másrészt pedig, megnőtt az államok közötti egymásrataltság mind belső, mind külső tényezők miatt.

A következő fejezetekben a Smart Defense kialakulásának okait vizsgáljuk.

2. AZ AMERIKAI SZEREPVÁLLALÁS CSÖKKENÉSE

Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete 1949-ben az Amerikai Egyesült Államok szerepvállalásával született meg [NATO hivatalos honlap, 2012b]. Az amerikai védelmi részvétel azonban fokozatosan csökken Európában, ami gondot okoz a tagállamok számára [Manske, 2012]. Ahogy *Ivo Daalder*, amerikai NATO nagykövet mondta: „*az az idő egyre inkább múltfélben van, amikor az Egyesült Államokra mindig lehetett számítani, amikor az európai védelmi úr kitöltéséről volt szó*” [Whitlock, 2012]. A hidegháború alatt a szövetség költségvetésének 50 százalékát adta az Egyesült Államok, azonban ahogy *Robert M. Gates*, amerikai külügyminiszter is felhívta rá a figyelmet 2011-es brüsszeli beszédében, a hidegháború végét követően még

mindig a Pentagon állta a költségvetés 75 százalékát [Masters, 2013]. Gates hozzátette, hogy az amerikai kongresszus türelme egyre végezebb, az USA nem kívánja egyébként is szűkös pénzügyi keretét [Foust, 2012] olyan államokra költeni, akik nem hajlandók meghozni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy komoly felelősséget vállaljanak saját védelmükért. Beszédét egy ügyes retorikai fordulattal zárta, amelyben felhívta az európai vezetők figyelmét arra, hogy ha Európa nem változtat hozzáállásán, Amerika következő politikai vezető rétege, akik számára a hidegháborús időszak nem volt annyira meghatározó – mint Gates számára – lehet, hogy nem fognak elgondolkodni azon, hogy Amerikának megérné visszaszállni a NATO finanszírozásába [Gates, 2011]. Ez a fenyegetésként is értelmezhető mondat rámutat a NATO tagállamokra váró egyik nagy feladatra: az európai népeség biztonságáról az európai államoknak kell gondoskodnia.

Az USA érdekei és ennek megfelelően prioritásai is változóban vannak. Ahogy *Barack Obama* amerikai elnök is bejelentette [BBC, 2011], a Csendes-óceán térsége egyre nagyobb jelentőséggel bír az Egyesült Államok számára, így az amerikai figyelem egyre inkább áthelyeződik az Atlanti-óceánról a Csendes-óceán térségére. Ez a váltás azzal is jár, hogy az Egyesült Államok arányaiban kevésbé kívánja katonailag támogatni, valamint pénzügyileg finanszírozni transzatlanti kapcsolatait. Obama adminisztrációja felhívta a figyelmet, hogy a Pentagon ilyen nagymértékű pénzügyi szerepvállalása fenntarthatatlan [Masters, 2013]. Ezzel párhuzamosan az Egyesült Államok bejelentette, hogy ki kíván vonni az Európában tartózkodó négy amerikai csapat közül kettőt, amit a Pentagon költségvetésének 487 milliárd dolláros csökkentésével indokolt [Jaffe, 2012]. Az amerikai csapatkivonás, valamint a pénzügyi támogatás csökkentése pedig az európai együttműködés szorosabbá tételét teszi szükségessé. Erre kíván megoldást nyújtani az *Anders Fogh Rasmussen* által 2011-ben bejelentett Smart Defense, ami a hivatalos kommunikáció szerint „*a biztonság garantálása együttműködés útján, kevesebb pénzből*” [Rasmussen, 2011].

3. AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚJRAÉRTELMEZÉSE

Az amerikai szerepvállalás csökkenése mellett a másik szempont a külső és a belső kihívások megjelenése. Belső problémának tekinthetjük az európai államok gazdasági válságából adódó szűkös pénzügyi kereteit, valamint csökkenő védelmi kiadásait, míg külső tényezőnek a biztonságvédelem és biztonságpolitika új típusú szükségleteit.

„*Uraim, kifogytunk a pénzből. Itt az ideje, hogy gondolkodjunk*”. Az idézet tulajdonítják *Winston Churchillnek* és *Ernest Rutherfordnak* is [Farrell, 2011], azonban függetlenül a szerzőtől, az idézet helyesen tükrözi napjaink egyik legnagyobb védelempolitikai dilemmáját. Nagy-Britannia katonái számát közel 20 százalékkal csökkentette 2012-ben, Németország ugyanebben az évben közel hasonló mértékben apasztotta haderejét. Olaszország 2011-ben jelentősen mérsékelte védelmi kiadásait, a holland kormány pedig 2011-ben 12 000 dolgozót bocsátott el védelmi minisztériumából, beleértve tábornoki állományának 30 százalékát. *Hans Hillen*, Hollandia védelmi minisztere úgy nyilatkozott, hogy „*a védelmi kiadások*

viasszaszorítása nem egy európai vagy egy amerikai hobbi, hanem a gazdasági válság következménye” [Whitlock, 2012].

A 2008-as gazdasági válság következtében az országok egyre kevesebb pénzt tudtak és tudnak saját védelmi politikájukra fordítani, amit *Julian Lindley-French* találoán „európai védelmi válságnak” (Great European Defence Depression) nevezett [Lindley-French, 2011]. A 2008-as gazdasági válság következtében a NATO európai tagállamainak védelmi kiadásai 7,3 százalékkal estek vissza [Zaborowski–Demkó, 2013]. Még az Egyesült Államok is, ahol hagyományosan sok pénzt szánnak a védelempolitikára, a 2013-as költségvetésben 85 milliárd dollárral kevesebbet szán védelmi célokra [Masters, 2013].

A gazdasági válságra reagálva Anders Fogh Rasmussen 2013-as, brüsszeli nyitóbeszédében azt mondta, hogy *„a védelmi kiadások csökkentésének folytatódása negatív hatással lesz a hatékony védelem biztosítására és Európa népességének védelmére”*. Rasmussen felszólította a NATO-tagországokat, hogy együttműködésük erősítésével hasznosítsák hatékonyabban a rendelkezésükre álló erőforrásokat [Croft–Stewart, 2013]. A Smart Defense koncepciója lényegileg ezt az elvet tükrözi: *„kevesebb pénzből nagyobb biztonságot”* [Biztonságpolitika.hu, 2011]. A szervezetnek szembe kell néznie az új, XXI. századot jellemző biztonsági problémákkal. A 2012. május 20–21-ei chicagói találkozó előtt a Foreign Policy és az Atlanti Tanács kutatást végzett, amelyben több amerikai politikust, védelmi minisztert, külügyminisztert, hírszerzőt és szakértőt kérdeztek meg a szövetség aktuális szerepéről. A kérdésre, hogy mit tartanak manapság a legnagyobb védelmi kihívásnak, a gazdasági válság mellett a *terrorizmus* és a *kiber-hadviselés* volt a leggyakrabban említett válasz [Foreign Policy, 2012].

Ahogy a volt NATO főtitkár, *Jaap De Hoop Scheffer* mondta, *„újra kell fogalmazni a NATO szerepét az új típusú nemzetközi fenyegetések figyelembevételével”* [Honvédelem.hu, 2009]. A terrorizmus, a kibertámadások új eszközöket és megközelítési módot kívánnak. Mind a két veszély a 2001-es terrortámadást követően vált egyértelmű fenyegetettséggé [Theiler, 2011]. Mindkét jelenség kollektív fellépést kíván, amihez elengedhetetlen a „szolidaritáson alapuló együttműködés” [Nagy, 2012]. Ez nemcsak a NATO új politikájában, de az Európai Unió által hirdetett „pooling and sharing” koncepcióban is megjelenik [Möckli, 2012]. A Smart Defense-szel összhangban Rasmussen 2012-es beszédében szintén az összefogást jelöli meg célként: *„amikor nehéz idők járnak, jobban szükségünk van egymásra, mint akármikor. Mindannyiunknak részt kell vennünk egymás erősítésében”* [Roccia, 2013].

4. A NATO MINT TÚLÉLŐ

A NATO történetében nem ez az első olyan helyzet, ami válságként értelmezhető és még erősebb összefogást kíván a tagállamoktól.

A hidegháború végét követően a NATO komoly identitásválságon ment keresztül. Ahogy *Szemerkenyi Réka* a *Rubiconban* megjelent cikkében találóan utal *Kosztasz Kavafisz* görög költő versére, a transzatlanti szövetség vonatkozásában is felmerült a kérdés: *„mi lesz velünk most, hogy a barbárok elmentek?”* [Szemerkenyi, 1997]. A Szovjetunió összeomlásával a NATO létoka megszűnt, ezáltal felmerült a

kérdés: vajon szükség van-e még a NATO-ra, lesz-e még szerepe a kialakuló új világrendben? Erre a kérdésre a NATO egyértelmű igennel válaszolt.

Bővítési és partnerségi stratégiájával a NATO kiterjesztette hatáskörét majdnem egész Európára. Több integrációs feladatot is magára vállalt, mint például a közép-európai, kaukázusi és közép-ázsiai térséggel való partnerkapcsolatok kiépítése, vagy a balkáni etnikai instabilitás kezelése. Emellett igyekezett jó viszonyt kialakítani Oroszországgal, Ukrajnával és más, a közvetlen orosz érdekszférába tartozó államokkal (mint például a FÁK országok) [Papp, 2008]. Másrészt nemcsak a tagállamok száma, de a NATO feladatköre is jelentősen bővült az elmúlt két évtizedben. A 2010-es koncepció három alapeladatot nevez meg: a *kollektív védelmet*, a *válságkezelést* valamint a *kooperatív biztonságot* [Stratégiai koncepció, 2010], ami a nemzetközi közösség részéről jövő nyomának is köszönhető. Folyamatosan nőtt az igény az elsősorban nem hagyományos katonai fellépést igénylő problémakezelésre, mint például a béke és a stabilitás garantálására a békefenntartó és humanitárius missziók által. A szervezet ezekhez a változásokhoz kitűnően tudott alkalmazkodni, ami már az 1999-ben elfogadott stratégiai koncepcióban is megjelenik.

2001. szeptember 11. fordulópontot jelentett a NATO történetében: ekkor manifesztálódtak az aszimmetrikus hadviselésből fakadó nehézségek: a transznacionális terrorizmus fenyegetése valamint a kiberhadviselés előretörése. Az 1999-es koncepciót felváltó 2010-es új stratégiai koncepcióban Anders Fogh Rasmussen létrehozta az „Új Biztonsági Kihívások Igazgatóságát” (Emerging Security Challenges Division), ami a terrorizmus, a számítógépes támadások, az energiaellátás veszélyeinek elhárítását, valamint a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megállítását tűzte ki célul [Iklódy, 2010]. A 2003-as iraki háború esetén a NATO, az állítólag „megbénult szövetség” két gyors döntést is hozott: először is átvette a Nemzetközi Biztonsági Segítségnyújtási Haderőt Kabulban, illetve elhatározta, hogy támogatást nyújt Lengyelországnak egy többnemzetiségű stabilizációs hadosztály felállításához Irakban [Robertson, 2003]. Újabban a 2008-as gazdasági válság, az arab tavasz jelensége, Líbia és Szíria ügye, az új típusú hadviselés megjelenése, a no-go övezetek* szaporodása, a migráció, a kínai felemelkedés valamint az amerikai–kínai szembenállás felerősödése okozhat fejtörést a NATO-nak [Világgazdaság, 2012].

A NATO története során azonban a célkitűzések a történelmi folyamatokkal párhuzamosan változtak. A szervezet *Lord Ismay*tól származó, sokat idézett feladata, „az amerikaiak bent, az oroszok távol, a németek lent tartása” [Manea, 2010] a hidegháborút követően átalakult. Kezdetben a cél az lett, hogy a NATO „*a nyugatot bent tartsa, az oroszokat kinn és az elkülönülőket pedig lent*” [Manea, 2010], manapság pedig, ahogy Michael Cox megfogalmazása tükrözi, a NATO célja már az, hogy „*az amerikaiak elköteleződését megőrizze, valamint, hogy Európát egyben tartsa*” [Manea, 2010]. A több mint 60 éve fennálló intézmény 2013 márciusában még mindig az egyik legtöbb tagot számláló védelmi szervezetként működik, és folyamatosan igyekszik alkalmazkodni az aktuális kihívásokhoz, ahogy azt eddig is tette. Ennek egyik módja a Smart Defense koncepciójának kidolgozása. Ahogy Ras-

* No-go zóna: hivatalos francia elnevezéssel „érzékeny városrész” (Zones Urbaines Sensibles), amely korábban szociális céllal épített állami lakótelepekből áll, gettószerű enklávé a városon belül, ahol nem az állam törvényei, hanem az ott élő kisebbség saját szabályai érvényesülnek.

mussen mondta, az okos védelem és a források okosabb elosztása lehet az évszázad új jelenségeire adott válasz és megoldás [Honvédelem.hu, 2011]. A forráselosztás a nemzetközi gazdaságtanban is visszatérő probléma. Ebből fakad, hogy érdemes az okos védelmet gazdaságtanilag szempontról is megvizsgálni.

5. A SMART DEFENSE ÉS A NEMZETKÖZI SZAKOSODÁS

A forráselosztásból következik az erőforrás-elosztás. Mivel a konstruktivista-realista felfogásnak megfelelően a nemzetközi rendszer szereplőit alapjában véve racionális, önérdékkövető lényeknek tekinthetjük, az államok célja a haszonmaximalizálás, ezen keresztül pedig érdekeik minél teljesebb érvényesítése. A hatékony, profitmaximalizáló gazdálkodást alapul véve a Smart Defense fogalom megfeleltethető a közgazdaságtanban gyakran felmerülő *szakosodás* elméletének. A NATO-t a nemzetközi gazdasági rendszerhez hasonlítva, a tagállamok gazdasága megfelel a nemzetgazdaságoknak, és ahogy a nemzetközi gazdaság termékeket termel, a NATO célja is a biztonság megteremtése, „előállítás”. Ahhoz, hogy a nemzetközi gazdaság jól működjön, mindenkinek, különböző szerepben, de részt kell vennie a rendszerben. Így a NATO-nál is, a tagállamok együttműködésén és szerepvállalásán alapszik a szervezet működése. Nem mindegy azonban, hogy a rendelkezésre álló erőforrások hogyan realizálódnak a gazdasági folyamatokban, az összehangolt termelés érdekében szükség van a szakosodásra.

A szakosodás analógiáját tekintve támaszkodhatunk *Tolnai Ágnes* összefoglaló oktatási segédanyagára, amely kellően átfogó képet ad a nemzetközi szakosodás elméletéről. Tolnai szerint „a szakosodás arra utal, hogy valaki vagy valami egy adott vagy csekély számú dologra fordítja munkaerőjét” [Tolnai, 2010: 39]. Az ebből logikusan következő kérdés azonban az: minek alapján dönti el az egyén/a nemzetgazdaság, hogy mire is fog szakosodni? A nemzetközi gazdaságtanban a szakosodás mikéntjére alapvetően két koncepció alakult ki: az első az *abszolút előnyök* alapján történő, a másik pedig a *komparatív előnyökön* alapuló. A NATO esetében a komparatív előnyökön alapuló szakosodás a célravezető. Mivel a haderő nagyságát a pénzügyi forrás, valamint a hadsereg létszáma alapvetően meghatározza, az országok méretéből és nagyságából fakadó különbség elkerülhetetlenül azt eredményezi, hogy a szövetségen belül vannak országok, amelyeknek számtalan olyan „termék” lehet, amelyből abszolút előnye származhat a többi országhoz képest. Amennyiben abból indulunk ki, hogy az együttműködés eszköze a munkamegosztás, és azt feltételezzük, hogy a szövetség célja a relatív elégedettség biztosítása, egyetérthetünk *Ricardóval*, aki azt mondja, „minden ország annak a terméknek a gyártására szakosodik, amelyet hatékonyabban vagy kevésbé rosszul tud előállítani egy másik országhoz vagy egy másik ágazathoz viszonyítva” [Tolnai, 2010: 46]. Ebből adódik az, hogy az adott országnak azon termék előállítására érdemes szakosodnia, amelyben nagyobb abszolút előnyt, vagy kisebb abszolút hátrányt tud felmutatni. A termelési lehetőségeket alapvetően meghatározza és egyúttal le is szűkíti a termelési tényezők (tőke, munkaerő, technológia, föld/természeti erőforrások) megléte, elérhetősége. Ez a jelenség a biztonságpolitikában is megfigyelhető: a pénzügyi lehetőségek, a munkaerő, a technológia valamint a geopolitikai helyzet alapvetően

meghatározza azt, hogy mit is lesz érdemes „megtermelnie”, fejlesztenie egy adott államnak az okos védelem politikáján belül.

A komparatív előnyökön alapuló szakosodásnak két nagy előnye van: egyrészt a szakosodás következtében az államok *erőforrásaikat optimálisan tudják felhasználni* és sikeresen részt tudnak venni a nemzetközi csereügyletekben; másrészt a komparatív előnyök általi szakosodás *általános jólétnövekedést* eredményezhet. Ez a NATO esetében is egy lehetséges alternatíva: a szövetség levesz a tagország válláról bizonyos feladatokat és terheket, illetve a specializáció folytán kevesebb védelmi feladatot kell egy országnak ellátnia, ami ezen keresztül összesítve költséghatékonyabb lesz a tagországok számára. Felmerül még a kérdés: vajon nem tagállami, hanem szövetségi szinten mik lesznek a specializáció előnyei? A biztonság minőségének javulása, valamint a költséghatékonyág mellett felmerül egy harmadik szempont is. Ahogyan a nemzetközi gazdaságtörténetben is láthattuk – a szakosodás gyakran *stabilizál*, ami a NATO-nál is előny lehet. Ahogy a nemzetközi gazdaság sem csupán a nemzetgazdaságok összege, úgy a NATO kereteiben működő biztonságvédelmi struktúra átalakulása is egy stabilabb, integráltabb rendszert eredményezhet.

A Smart Defense azonban számos problémát is rejt magában. Egyrészt az integráció és a nemzetközi együttműködés egy különösen érzékeny témát is érinthet: a *nemzeti szuverenitás* kérdését [Möckli, 2012], ami komoly ellenérzésekre adhat okot. Másrészt a szakosodás a gyakorlatban soha sem történik egyenlő haszonkulccsal mindegyik résztvevő számára. A nemzetközi gazdaságtan egyik alapgondolata az, hogy ha valami *kölcsönösen előnyös*, az nem jelenti azt, hogy *azonos mértékben* előnyös. Mint általában a cserén alapuló folyamatokban, itt is vannak nyertesek és vesztesek. Az előny mindig a cserearány függvénye, ami a NATO esetében is konfliktusokat generálhat. Ha a szakosodás általi kölcsönös függőségi viszonyok kialakulnak, a rendszerből a kilépés nagyon nehéz és fájdalmas, ha egyáltalán lehetséges. Harmadrészt pedig jelen lehet egy jóval nagyobb, abszolút előnyt élvező fél. Mi történik akkor, ha az erősebb úgy érzi, hogy már nem éri meg finanszíroznia a kisebb biztonságát, és úgy érzi, hogy nem részesül a javakból a befektetésnek megfelelő arányban? Mi történik akkor, ha vélemény- vagy érdekkülönbség van és a felek nem tudnak dűlőre jutni? Az interdependenciák miatt egyes tagok kilépése végzetes következménnyel járhat a rendszer egészére nézve. A rendszert a bizalom köti össze. A bizalom megléte vagy hiánya alapvetően meg fogja határozni a NATO sikerességét vagy sikertelenségét is.

6. A SMART DEFENSE ÉS A JÁTÉKELMÉLET

Az együttműködésben megnyilvánuló bizalom kérdésével a játékelméleti modellek régóta foglalkoznak. *Jean Jacques Rousseau* már a XVIII. században leírta híres gondolatát a szarvasról, a nyúlról és a vadászokról az „Értekezés az emberi egyenlőtlenség természetéről és alapjairól” című művében [Rousseau, 1754]. A „szarvasvadászatot” azóta is a játékelmélet egyik *alapgjátzmájaként* (Stag Hunt) tartják számon. A szituáció röviden bemutatva: elindul két vadász szarvasra vadászni. Egy szarvas elejtéséhez két vadász kell, egy nyúl elejtéséhez egy vadász szükséges. Ugyan

alapvetően szarvasért indulnak el, de megjelenik egy nyúl. A kérdés, hogy ki mit tesz? A szarvas jóval táplálóbba, a nyúl elejtése azonban kisebb kockázatot, kevesebb időt és energiabefektetést igényel [Skyrms–Irvine, 2001]. A dilemma aktuális kérdés lehet az okos védelem kapcsán is. Ha a rendszer elemei egymást kiegészítik, és az alap egyik oszlopa meginog, az az egész rendszer bukását hozhatja magával.

A 2003-as iraki háború egy hasonló helyzetet vetít előre: sem Franciaország, sem Németország nem támogatta az offenzívát, míg az Egyesült Királyság együttműködött az Egyesült Államokkal [Gardiner, 2007]. A 2010-es katonai és védelmi szerződés kapcsán, amelyet *David Cameron* és *Nicolas Sarkozy* írt alá [Deen–Fouquet, 2010], felmerül a kérdés: vajon mennyiben és hogyan lehetne egy, az irakihoz hasonló véleménykülönbség és érdekellentét esetén fellépni? A véleménykülönbség, valamint a politikailag egységes fellépés hiányának jelentőségét a nemzetközi rendszer egyéb eseményei (adósság- és valutaválság) is jól szemléltetik [Möckli, 2012]. A szarvasvadászat elmélete alapján az együttműködéshez és a sikerhez bizalom kell. A szarvasvadászat ugyanúgy a bizalmi kérdéseket feszegeti, mint egy másik híres játékelméleti példa, a *fogolydilemma*. A fogolydilemmánál a „vallomás” az optimális stratégia. A két modell között azonban van egy jelentős különbség. A szarvasvadászat esetén mindkét fél („A” és „B”) számára a kooperálás a legkifizetődőbb (akár a nyulat, akár a szarvast választják). Ezzel szemben a fogolydilemmánál éppen az ellenkezője az optimális: akármit is tesz „B”, „A” számára a másik ellen vallás a legkifizetődőbb.

A szarvasvadászat fogolydilemmává válhat, ha a versengés tétjét (a játékos nyereségét) a kooperációhoz képest megnöveljük. Bár a Smart Defense kezdeményezés inkább szarvasvadászathoz hasonlít, mert a célt, a kollektív védelmet, a hatékonyság növelését, a szorosabb együttműködést, a biztonság minél szélesebb körű megteremtését az államok csak együtt tudják megvalósítani, a helyzet megítélése azonban a tagállamok döntése. A döntés azért lényeges, mert a két helyzetben eltérő az optimális viselkedés. A Smart Defense kapcsán pedig érezhető a tagállami bizonytalanság. Nemcsak az amerikai szerepvállalással, hanem az egész okos védelemmel kapcsolatban tapasztalható komoly bizalomhiány. A 2012-es Foreign Policy-interjú szervezői megkérdezték a résztvevőktől, hogy mit gondolnak, mi is a valós szerepe a Smart Defense-nek és mit fog eredményezni. A válaszadók közül a legtöbben, mondták azt, hogy a Smart Defense csupán arra való, hogy elkendőzze a NATO tehetetlenségét a szükséges reformok bevezetésében. A negyedik helyen végzett az a válasz, hogy csupán ürügy lesz az újabb pénzügyi megszorításokra [Foreign Policy, 2012]. Magyarországnak mindezeket figyelembe véve is érdemes lenne a minél szélesebb körű együttműködésre törekedni.

7. MAGYARORSZÁG SZEREPVÁLLALÁSA

A „nation branding” világában mind a biztonságvédelemben, mind a nemzetközi politikában egyre fontosabbá válik az „arculat”, az országról kialakult kép, benyomás. A Foreign Policy által készített felmérésben a szervezők feltették a kérdést, hogy a résztvevő tagállamok közül ki az, akivel a legkevésbé elégedettek, melyik ország az, akitől ha tehetnék, megválnának. Magyarország másodikként végzett

ebben a felmérésben Görögország után. Bár indokolt a szkepticizmus azt illetően, hogy egy ilyen kérdés esetén mennyire lehet elvonatkoztatni a tisztán csak politikai megfontolásoktól, azonban az tény, hogy országunk az első öt között végzett, Törökország, Izland és Albánia előtt [Foreign Policy, 2012]. Ennek alapján úgy tűnik, hogy Magyarországnak a NATO-n belüli arculatát érdemes lenne még csiszolni.

Amikor országunk erőforrásai megengedik, célszerű minél inkább integrálódni az európai védelmi rendszerbe. Igyekezni kellene egy minél inkább együttműködő, innovatív országgént feltüntetni hazánkat, nemcsak szavakban, de tettekben is. Magyarország jellemzően kis és szerény védelmi erőforrásokkal rendelkező állammak számít. Védelmi kiadásai és szövetségi hozzájárulásai sem cáfolják ezt a képet. Bár ígéretet tett, hogy noha idén és jövőre nem tudja növelni, szinten tartja katonai ráfordításait, és utána 0,1 százalékkal növeli azt [Híradó, 2013]; az ország védelmi kiadása a SPIRI adatbázisa szerint még mindig alacsony az európai átlaghoz képest [SPIRI, 2011]. Érdemes lenne minél inkább támogatni a szakosodást, hiszen a komparatív előnyök folytán a kis országok lehetnek a folyamat nyertesei. Komoly feladatot kaphatnak, amivel presztízshoz juthatnak, a szövetség egyéb tagjai által előállított „termékeket” pedig jogosan élvezhetik.

Ez a folyamat sikeresen elkezdődött. Magyarország két jelentős lépést is tett az okos védelem koncepciójával összhangban: az egyik a *visegrádi partnerség*, a másik pedig a *magyar légierő folyamatos fejlesztése*. A kapcsolatok erősítése jegyében megkezdődött a visegrádi országok együttműködésének szorosabbá tétele. A történelmi hagyományokra épülő együttműködésben négy ország, Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Magyarország vesz részt. Bár az országok közötti viszony a számos földrajzi és politikai változás miatt az utóbbi évtizedekben nem volt problémamentes, az elmúlt évek kezdeményezései reményre adhatnak okot. 2012. november 15-én *Hende Csaba* a szlovák védelmi miniszterrel találkozott Pozsonyban. Ez a találkozó mérföldkönek számít a két ország katonai történelmében, hiszen 12 év után először látogatott magyar védelmi miniszter Szlovákiába. A találkozón az EU, az ENSZ és a NATO missziók mellett szó esett a két ország hadiipari cégeinek megmentéséről és az ennek érdekében folytatott együttműködésről, valamint a 2016-tól felállítandó közös katonai egységről [Kormányportál, 2012a]. Ahogy *Hende Csaba* 2013. március 7-én bejelentette, a *V4-es harccsoportnak* 2016 első negyedévében 3000 katonával kell felállnia [Kormányportál, 2013a]. Az egység keretnemezete Lengyelország lesz, és hat hónapos rotációban fog készültési feladatokat ellátni az Európai Unió számára. A magyar védelmi miniszter szerint annak érdekében, hogy önállóan is képes legyen európai uniós katonai műveletekre, egy komplex képességekkel rendelkező, gyors reagálású, magas készségű, az összhaderőnemiség feltételének megfelelő haderőre van szükség. A V4-es együttműködés keretein belül több közös gyakorlatot is tart a magyar honvédség a lengyelekkel, például a STEAD FAST JAZZ 2013-as gyakorlatot, amelyen a visegrádi államokon kívül balti és más NATO-tagállamok is részt vesznek [Honvédelmi közlöny, 2013].

A magyar légibázis – több szempontból is – egyre nagyobb feladatot lát el a NATO-n belül. A chicagói gyűlést követően Magyarország bejelentette, hogy 2015–2018 között hajlandó légtérrendszeti feladatokat ellátni a légi képességekkel nem rendelkező balti államok felett. Ahogy *Hende Csaba* védelmi miniszter mondta, „egy szolidáris elven működő szövetségben a legtermészetesebb dolog, hogy

Magyarország, amely rendelkezik harcászati repülőgépekkel, megosztja ezt a képességét a balti államokkal”. Szavaiban, miszerint a NATO biztonsága közös és oszthatatlan, a Smart Defense alapvető koncepciói tükröződnek [Kormányportál, 2013 b]. A nemzetközi hírnévvel rendelkező pápai bázison három C-17-es, nagy hatótávolságú katonai szállító repülőgép, valamint a tizenkét nemzet katonáiból álló Nehéz Légiszállítási Ezred (Heavy Airlift Wing, HAW) állomásozik. Az ezredet Bulgária, az USA, Észtország, Magyarország, Litvánia, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Románia és Szlovénia NATO-tagállamok, valamint Svédország és Finnország, a NATO Partnerség a békéért együttműködésben részt vevő két partnerállam hozta létre. A cél a részt vevő országok szállítási problémáinak megoldása volt [HTKA, 2012]. A HAW négy éve, 2009. július 27-én alakult, születése óta „több mint 7500 órát repültek, 20 ezer tonna szállítmányt juttattak célba, és 27 ezer embert szállítottak a Nehéz Légiszállító Ezred három C-17-es óriásgépével” [HTKA, 2012], ezáltal együttműködve az okos védelem megvalósításában. Részt vett a HAW többek között a haiti földrengés áldozatainak megsegítésében, hazaszállította a lengyel légi katasztrófa áldozatainak maradványait, valamint segítette a Nemzetközi Biztonsági Támogatási Erő (ISAF) haderőit Afganisztánban [Kormányportál, 2012 b].

2012 novemberétől a magyar honvédség hivatalosan is képessé vált az *előretolt repülésirányítás* (Joint Terminal Attack Controller, JTAC) teljes körű alkalmazására, miután a NATO és az Amerikai Egyesült Államok egyaránt akkreditálta ezt a képességet. Ennek jelentősége abban áll, hogy Magyarország a képesség megszerzésével szerepet tud vállalni és részt tud venni a nemzetközi JTAC fejlesztési programokban. Az előretolt repülésirányítás egyes elemeit a magyar katonák már régóta alkalmazzák, „azonban mostantól végezhetnek önálló kiképzést és értékelést is” [Honvédelem.hu, 2012]. A képesség által a magyar katonák együtt tudnak működni a NATO repülőeszközeivel, ami a feladatok végrehajtásának hatékonyságát növeli. A képesség a védelem szempontjából szükséges, a szárazföldi csapatok tűz- vagy egyéb légi támogatást tudnak kérni erejük megóvása érdekében. A képesség további jelentősége, hogy ezen keresztül az előretolt repülésirányítók kapcsolatot tudnak tartani az egyéb magyar repülőeszközökkel, mint például a Gripen vadászgépekkel, valamint a harci és szállító helikopterekkel [Honvédelem.hu, 2012]

ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatom célja a Smart Defense koncepciójának új, egyedi szempontból történő megközelítése volt. A NATO lényegét tekintve nemzetek közötti együttműködés, az új okos védelem koncepció ennek az együttműködésnek az újraértelmezését és szorosabbá fűzését jelenti. Az fokozott együttműködés követelménye valamiféle változás eredménye, érdemes megvizsgálni: vajon mi készítette a résztvevő feleket erre. A változást *három tényező* generálja: az amerikai szerepvállalás csökkenése, a gazdasági válság tagállamokat sújtó hatása, valamint az aszimmetrikus hadviselés megjelenése és az ehhez kapcsolódó biztonsági teendők jellegének módosulása. Ezek a kihívások *kollektív fellépést* kívánnak, ez igazolja az okos védelem koncepcióját, amely az együttműködés elmélyítését valamint az erőforrások racionálisabb elosztását szorgalmazza.

Az erőforrások elosztása a nemzetközi gazdaságtan egyik visszatérő problémaköre. Ebből adódott a Smart Defense-n belüli specializáció és a nemzetközi szakosodás analógiája. Ahogy a nemzetközi gazdaságban is, a NATO-n belül is a komparatív előnyökön alapuló szakosodás vezet célhoz. Az előnyök mellett azonban a szakosodás számos gondot is okozhat. Idetartoznak a méretbeli különbségek, a lehetséges vélemény- és érdekkülönbségek, valamint az interdependenciákból fakadó konfliktushelyzetek. Különösen érdekes kérdés ez a közép- és kelet-európai térségben, ahol a történelmi és politikai nézeteltérések ellenére megindult egy korlátozott, de határozottan haladó szellemű katonai együttműködés. Az eddigi példák azt mutatják, hogy a jövőben mind a visegrádi együttműködés, mind Magyarország nagyobb szerepvállalására számíthatunk, ami a NATO-ban kialakult magyar arculat szempontjából kulcskérdés.

Mindezek mellett meg kell jegyeznünk, hogy a Smart Defense még egy nagyon friss koncepció, így eredményességének megítélése a jövőre tartozik. Egyetérthetünk azonban *Alexander Vershbow-val*: a NATO-nak minden bizonnyal most is, mint eddig mindenkor, sikerül majd megbirkózni a változó idők új jelenségeivel [Vershbow, 2013].

IRODALOM

- BBC News (2011): *Barack Obama says Asia-Pacific is 'top US priority'* <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-15715446> (letöltve: 2013. 03. 21.)
- Biztonságpolitika.hu (2011): „*Smart Defense*” – *Okos védelem* <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1041&title=junius-honap-temaja-smart-defense-okos-vedelem> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Croft, Adrian–Stewart, Phil (2003): *NATO urges allies to reverse defense spending cuts*. <http://www.reuters.com/article/2013/02/21/us-nato-spending-idUSBRE91K0YN20130221> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- Deen, Mark–Fouquet, Helene (2010): *Cameron, Sarkozy to seal defense cooperation accord in London next week*. <http://www.bloomberg.com/news/2010-10-30/cameron-sarkozy-to-seal-defense-cooperation-accord-in-london-next-week.html> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Farrell, Lawrence P. (2011): *Gentlemen, we have run out of money; now we have to think*. *National Defense Magazine* <http://www.nationaldefensemagazine.org/archive/2011/November/Pages/%E2%80%98Gentlemen,WeHaveRunOutOfMoney;NowWeHaveToThink%E2%80%99.aspx> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Foreign Policy (2012): *The Future of NATO* http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/05/14/expert_survey_the_future_of_nato (letöltve: 2013. 03. 11.)
- Foust, Joshua (2012): *NATO's many challenges* <http://www.acus.org/nato-source/natos-many-challenges> (letöltve: 2013. 03. 25.)
- Gardiner, Nile (2007): *Great Britain and the international coalition in Iraq* <http://www.heritage.org/research/lecture/great-britain-and-the-international-coalition-in-iraq> (letöltve: 2013. 02. 03.)

- Gates, Robert M. (2011): *The Security and Defense Agenda*
<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1581> (letöltve: 2013. 03. 22.)
- Haditechnikai Kerekasztal (2012): *Az USA méltatja a magyar erőfeszítéseket a Nehéz Légiszállító Ezred kapcsán.* <http://htka.hu/2012/07/29/az-usa-meltatja-a-magyar-erofesziteseket-a-nehez-legiszallito-ezred-kapcsan/> (letöltve: 2013. 03. 15.)
- Honvédelem.hu (2009): *Meg kell határozni a NATO új szerepét.* <http://www.honvedelem.hu/cikk/15663> (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Honvédelem.hu (2012): *Új képesség a Magyar Honvédségnél* <http://www.honvedelem.hu/cikk/35079> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- Honvédelem.hu (2011): *Rasmussen az európai védelmi kiadások csökkentésének veszélyeire figyelmeztet.* <http://www.honvedelem.hu/cikk/26590> (letöltve: 2013. 03. 13.)
- Honvédelmi Közlöny (2013): CXL. Évfolyam 3. Szám
<http://www.kormany.hu/download/5/ae/c0000/Honv%C3%A9delmi%20K%C3%B6zl%C3%B6ny%203.pdf> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- Iklódy Gábor (2010): *Új kihívások – Új NATO.* In: *NATO Tükör*
<http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/New-Nato/HU/>
(letöltés: 2013. 02. 30.)
- Jaffe, Greg (2012.): *Two army brigades to leave Euro pin cost-cutting move.*
http://www.washingtonpost.com/world/national-security/army-brigades-to-leave-europe/2012/01/12/gIQArZqluP_story.html (letöltve: 2013. 03. 29.)
- Kormányportál (2012a): *A védelmi együttműködés fejlesztéséről tárgyaltak Pozsonyban.* <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/avedelmi-egyuttmukodes-fejlesztessero-l-targyaltak-pozsonyban> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- Kormányportál (2012b): *Elérte a teljes műveleti képességet a pápai Nehéz Légiszállító Ezred.* <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/eler-te-a-teljes-muveleti-kepesseget-a-papai-nehez-legiszallito-ezred> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- Kormányportál (2013a): *Aláírták a V4-es harccsoport felállításáról szóló nyilatkozatot.* <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/alairtak-a-v4-es-harccsoport-felallitasarol-szolo-nyilatkozatot> (letöltve: 2013. 03. 22.)
- Kormányportál (2013b): *Rendkívül hálásak a Balti-államok Magyarországnak.* <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/rendkivul-halal-sak-a-balti-allamok-magyarorszagnak> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- Lindley-French, Julian (2011): *The lamps are going out all over Europe.* <http://lindleyfrench.blogspot.hu/2011/08/lamps-are-going-out-all-over-europe.html>
(letöltve: 2013. 03. 10.)
- Manea, Octavian (2010): *Lord Ismay, restated.*
<http://smallwarsjournal.com/blog/lord-ismay-restated> (letöltve: 2013. 03. 29.)
- Manske, Chad (2012): *US military presence in Europe matters.* <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/europe/120130/opinion-US-military-presence-defense-strategy> (letöltve: 2013. 03. 09.)

- Masters, Jonathan (2013): *Debt, Deficits and the Defense Budget*.
<http://www.cfr.org/us-strategy-and-politics/debt-deficits-defense-budget/p27318> (letöltve: 2013.03. 30.)
- Möckli, Daniel (2012): *Smart Pooling: State of play in European defence and armaments cooperation*. CSS Analysis in Security Policy No 126.
- Nagy Dóra (2012): *A NATO védelmi minisztereinek brüsszeli találkozója*
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO_VM_2012_okt%C3%B3ber_MAT.pdf (letöltve: 2013. 03. 24.)
- NATO hivatalos honlap (2012a): http://www.nato.int/cps/en/SID-1BFDD13C-ABF43AE1/natolive/topics_84268.htm (letöltve: 2013. 03. 10.)
- NATO hivatalos honlap (2012b): <http://www.nato.int/docu/update/45-49/1949e.htm> (letöltve: 2013. 03. 30.)
- Papp Gábor (2008): *Hol lesznek a NATO határai, ha Grúzia az előszoba küszöbén van?*
http://kitekinto.hu/hatter/2008/06/02/hol_lesznek_a_nato_hatarai_ha_gruzia_az_elszoba_kuszoben_van (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Pető Gergő (2012): *A NATO Katonai Bizottság nagyszabeni ülésének eredményei*
http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/MC_2012_szept_MAT.pdf (letöltve: 2013. 03. 22.)
- Rasmussen, Anders Fogh (2011) beszéde a Münchener Biztonságpolitikai Konferencián. http://www.europeansecurityanddefence.info/Ausgaben/2011/01_2011/01_Rasmussen/Rasmussen.pdf (letöltve: 2013. 03. 14.)
- Robertson, George (2003): *Változás és folytonosság* <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue4/hungarian/art1.html> letöltve: 2013. 03. 10.
- Roccia, Giulia Amparo Brunii (2013): *Making NATO's Smart Defence Initiative Work* <http://www.e-ir.info/2013/03/25/making-natos-smart-defence-initiative-work/> (letöltve: 2013. 03. 27.)
- Rousseau, Jean-Jacques (1754): *Discourse on inequality among men*
http://www.constitution.org/jjr/ineq_04.htm (letöltve: 2013. 03. 20.)
- Skyrms, Brian-Irvine, U.C. (2001): *The Stag Hunt*.
<http://www.socsci.uci.edu/~bskyrms/bio/papers/StagHunt.pdf> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- SPIRI (2011): <http://milexdata.sipri.org/result.php4> (letöltve: 2013. 03. 14.)
- Stratégiai koncepció (2010): http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1291766875_NATO_Strat_Koncepcio_2010_hun_BSZK.pdf (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Szemerényi Réka (1997): A NATO a hidegháború után. In: *Rubiconline*. 1997/5-6.
- Theiler, Olaf (2011): *Új fenyegetések: a kibernetika*.
<http://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/CyberThreads/HU/index.htm> (letöltve: 2013. 03. 20.)
- Vershow, Alexander (2013): *Closing the gap: keeping NATO strong in an era of austerity*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_98350.htm (letöltve: 2013. 03. 10.)
- Világgazdaság online (2012): *Mi vár a NATO-ra ebben az évszázadban?*
<http://www.vg.hu/kozelet/tarsadalom/mi-var-a-nato-ra-ebben-az-evszazadban-372458> (letöltve: 2013. 03. 20.)

- Whitlock, Craig (2012): *NATO allies grapple with shrinking defense budgets*. http://www.washingtonpost.com/world/national-security/nato-allies-grapple-with-shrinking-defense-budgets/2012/01/20/gIQAKBg5aQ_story.html (letöltve: 2013. 03. 30.)
- Zaborowski, Marcin–Demkó Attila (2013): *Smart Defence: Central European Contribution*. <http://www.cepolicy.org/articles/smart-defence-central-european-contribution> (letöltve: 2013. 03. 24.)